

zázemí a dětství Vojty Náprstka, druhá léta studijní, včetně osudové účasti na revolučních událostech roku 1848. Třetí, nazvaná *Hello friends!*, shrnuje fakta z desetiletého Náprstkova pobytu v USA (1948–1958), který byl sice vynucen politickými poměry, ale utužil Náprstkův charakter a inspirativně nasměroval jeho činnost na dlouhá léta dopředu. Hlavní badatelský přínos Mileny Secké je uložen v následujících kapitolách pojednávajících o vlastním Náprstkově působení v Praze, o postupném prosazování projektů knihovny a muzea a konečně v kapitole nazvané *Občanko, račte!* věnované vzniku a působení Amerického klubu dam. Zde autorka s úspěchem využila svých předchozích studií.

Sběratelskou činnost Náprstkovy rodiny, vznik soukromého Českého průmyslového muzea a jeho další osudy (zestátněno roku 1931 s názvem Náprstkovo muzeum českého národopisu, ve 40. letech 20. století byly jeho sbírky delimitovány a muzeum se stalo součástí Národního muzea, od roku 1962 funguje s názvem současným) pojednávají dvě poslední kapitoly, doplněné soupisem výstav v muzeu uspořádaných v letech 1878–1945 (příloha 3) a přehledem vedoucích pracovníků knihovny a ředitelů. Závěrečné kapitoly a přílohy poukazují na „druhý život Náprstkův“, jak byl a je realizován ve smyslu Náprstkova duchovního i materiálního odkazu.

Je pochopitelné, že na mnoha místech dává autorka přednost autentickému znění pramenů – vedle věcných informací vypovídajících též o lidském rozměru svých původců, adresátů i popisovaných objektů – před jejich parafrází či interpretací. Ponechává tak prostor kombinačním schopnostem čtenáře, jeho úsudku a tvůrčímu čtení „mezi řádky“. Na mnoha místech se text

blíží jakési literární koláži, vkusné a působivé. Prameny četných citátů různé délky jsou uvedeny vždy za kapitolou v odstavci *Odkazy*, ovšem bez číselného ukotvení v textu, navíc v abecedním pořadí, nikoliv podle posloupnosti. U některých se čtenář může pokusit o identifikaci pomocí osobních jmen, u jiných to možné není (např. „psal o tom i zahraniční tisk následujícími slovy...“). Nedostatečný poznámkový aparát z odborného hlediska značně snižuje cenu publikace. Jsou-li tzv. odkazy určeny nikoliv odborníkovi, ale laickému čtenáři, stejně mu nepomohou. V tom případě by bývalo stačilo je zahrnout do souhrnného seznamu pramenů a literatury na konci knihy. Standardní systém poznámek pod čarou vyhradila autorka pro vysvětlivky.

Je zřejmé, že knížku o Vojtovi Náprstkovi psala Milena Secká s osobním zaujetím a s chutí, s plným nasazením, s nímž koncipuje a v život uvádí i kvalitní výstavy pro veřejnost v Náprstkově muzeu. Jako vynikající výsledky v popularizaci vědy ocenilo její snahy vedení AV ČR v letošním roce udělením Medaile Vojty Náprstka za popularizaci vědy.

Lydia Petránová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

ODSUN. VYHNÁNÍ SUDETSKÝCH NĚMCŮ. DOKUMENTACE O PŘÍČINÁCH, PLÁNOVÁNÍ A REALIZACI „ETNICKÉ ČISTKY“ VE STŘEDU EVROPY 1848/49–1945/46, sv. 2. Od zřízení „Protectorátu Čechy a Morava“ v březnu 1939 do oficiálního ukončení odsunu na konci roku 1946 – ODSUN. DIE VERTREIBUNG DER SUDETEN-DEUTSCHEN. DOKUMENTATION ZU URSACHEN, PLANUNG UND REA-

LISIERUNG EINER „ETHNISCHEN SÄUBERUNG“ IN DER MITTE EUROPAS 1848/49–1945/46. Bd. 2. Von der Errichtung des „Protektorats Böhmen und Mähren“ im März 1939 bis zum offiziellen Abschluss der Vertreibung Ende 1946. *Vybrali a sestavili Roland J. Hoffmann, Kurt Heissig a Manfred Kittel. Zpracovali Kurt Heissig, Gudrun Heissig a Anne Rohstock. Sudetendeutschen Archivs/Sudetendeutsches Institut e.V., München 2010, 891 s.*–

S desetiletým odstupem vyšel druhý svazek uvedené německo-české publikace Sudetoněmeckého archivu v Mnichově k otázce vysídlení sudetských Němců z českých zemí. V této souvislosti je třeba připomenout, že záměr vydání dvou-svazkového výběru dokumentace tohoto archivu si dal za cíl představit veřejnosti informační databázi, kterou mnichovský Sudetoněmecký archiv budoval v rámci svých aktivit od poloviny 50. let 20. století. V prvním svazku v úvodní studii „Vyhnaní sudetských Němců v historické perspektivě“ Roland J. Hoffmann uvádí, že cílem vydání publikace je, aby prezentovaný výběr dokladů poskytl širší veřejnosti obraz o vypořádání se s mnohovrstevnou tematikou, jak byla po 2. světové válce v sudetoněmeckém archivu postupně zpracovávána. A k období 1848 až 1939, na které je zaměřen první svazek, Roland J. Hoffmann připojil též rozsáhlejší odborný výklad o vývoji česko-německého konfliktního střetávání. Oproti tomu recenzovaný druhý svazek obsahuje pouze stručnou předmluvu představitelů Sudetoněmeckého institutu (Raimund Paleczek, předseda, Kurt Heissig, místopředseda, a Reinhold Erlbeck, čestný předseda), kteří osvětlují problémy, které provázely vydání druhého svazku. Jako krátký úvod je

připojena značně polemická úvaha Kurta Heissiga o plánování a uskutečnění přesídlování či vyhánění sudetských Němců z českých zemí.

Edice představuje rozsáhlé dílo (první svazek má 944 a druhý 891 stran, formát A4), které je vydáno jako reprezentativní publikace na křídovém papíru. Vydání ale není české odborné veřejnosti běžně dostupné, proto na něj upozorňujeme v recenzní rubrice, i když s časovým zpožděním. Je k tomu řada dobrých důvodů. V první řadě je nutné ocenit vydavatelský záměr prezentovat písemný fond mnichovského Sudetoněmeckého archivu, a to v německé i české jazykové mutaci, byť nelze zastírat, že z historického i etnologického hlediska jde o soubor poněkud omezené vypovídací hodnoty. Editoři druhého svazku, který časově zahrnuje období od března 1939 do konce roku 1946, uspořádali výběr dokumentů časově lineárně, a to i navzdory tomu, že místy tento postup zcela neladí. V závěru je jako obrazová část připojena ilustrace vybraných dokumentů a v přílohách rejstřík osob, výběr literatury, seznam zkratk a odkazy na prameny k obrazové dokumentaci.

Čtenáři se nabízí celkem 516 dokumentů, nutno ale říct, že velmi různorodé povahy. Až na výjimky nejsou převzaty z primárních zdrojů. Jde o publikované diplomatické zprávy o setkáních a rozhovorech politických představitelů, memoranda, legislativní předpisy, novinové články, přepisy rozhlasových projevů, stenografické záznamy z protokolárních jednání, vyšetřování apod. Dokumenty jsou uvedeny paralelně v německém a českém jazyce, včetně regestu dokumentu. V případě dokumentů v anglickém jazyce je uveden stručný regest v německém a českém

jazyce, vlastní text je ponechán v originálu. V této souvislosti vzbuzuje řadu pochybností způsob krácení textů, rovněž i jejich překlady do češtiny či němčiny.

I když Roland J. Hoffmann v úvodní studii k prvním svazku uvádí, že publikace si nečiní nárok na vědeckou edici v akademickém smyslu, protože neobsahuje kritický poznámkový aparát, překvapuje způsob odkazů na zdroje, z nichž jsou texty převzaty. Pouze obecně se odkazuje na Moravský zemský archiv Brno, Státní ústřední archiv Praha (od roku 2004 Národní archiv Praha) atd., přesnější odkazy se vyskytnou jen ojediněle v případě, že jde o dokumenty publikované, u nichž autoři uvedli standardní odkaz na zdroj. Výjimku představují odkazy u dokumentů ze Sudetendeutsches Archiv München. Editoři ovšem jako dokumenty uvádějí v hojně míře různé novinové články, což budí dojem „dokumentace“ z výstřižkové služby. Odkazy na českou i německou literaturu, z které bylo čerpáno, jsou převážně z 90. let 20. století a odrážejí tak dobový stav bádání. Odpovídá to období, kdy se intenzivně pracovalo na projektu publikování dokumentace, proto nejde o zásadní výtoku. Co ale nelze pominout, je nedostatečné přihlídnutí k literatuře po roce 2000, především například výstup společného projektu českých a německých historiků na téma německé menšiny v právních normách 1938–1948 (*Německé menšiny v právních normách 1938–1948. Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*). K vydání připravili: Jiří Pešek – Oldřich Tůma – Manfred Kittel – Horst Miller. Vydal Ústav soudobých dějin AV ČR, 2006, 602 s. Práce vyšla současně v německé verzi Kittel, M. – Miller, H. – Pešek, J. – Tůma, O., eds.:

Deutschsprachige Minderheiten 1945: Ein europäischer Vergleich. München 2006, XXIII + 615 s. Jako samostatnou studii k tématu publikovali J. Pešek – O. Tůma: Právní normy let 1938–1948 týkající se Němců v Československu a ostatní Evropě. *Soudobé dějiny* 13/2006: 431–460), tj. práce, z níž mohli editoři efektivně čerpat (navíc jeden z členů autorského kolektivu tohoto díla je i editorem recenzované edice), či další zdroje. A pokud editoři uvedli jako první publicistický dokument zápisky z deníku spisovatele Thomase Manna o jeho setkání s prezidentem Edvardem Benešem v americkém exilu v Chicagu v březnu 1939 a jako závěrečný dokument část projevu prezidenta E. Beneše z vánočního vydání Lidové demokracie z 24. prosince 1946 s upraveným názvem „Letošní vánoce ... po prvé bez Němců“, přičemž text v Lidové demokracii nese název „Mravní obrodou k lepším zítřkům“, svědčí to o účelové manipulaci se zdrojem, z něhož je text prezentován jako „dokument“. To je jen jeden z příkladů, který ukazuje, že ne vše, co edice prezentuje jako dokumenty, odpovídá tomuto významu. Jde pouze o dokumentaci, jak byla budována v podmínkách spolkové instituce v dobovém společensko-politickém kontextu.

Je ovšem třeba ocenit, že Sudetoněmecký archiv prezentuje v česko-německé jazykové mutaci písemné doklady, které uchovává ve svých fondech se zaměřením na tragickou kapitolu sudetských Němců, ale rovněž se vztahem k našim dějinám. V tomto kontextu není na místě editorům příliš vytykat jednostranný výběr prezentovaného souboru dokladů, ani to, že nevzali v úvahu současný stav bádání, který nabízí ucelenější obraz vývoje česko-sudetoněmeckého konfliktního selhání. Jde

o fond, který odpovídá orientaci archivu. Jako různorodý soubor dokladů však neobsahuje dokumentaci doposud neznámých pramenů, jde převážně o přetisk již publikovaných textů. Přínos se ale jeví v tom, že německým i českým čtenářům se dostává do rukou reprezentativní publikace o osudu sudetských Němců v podobě, v jaké Sudetoněmecký archiv vytvářel své soubory dokumentace.

Andrej Sulitka (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Annegret Haase et al. (eds.), RESIDENTIAL CHANGE AND DEMOGRAPHIC CHALLENGE. THE INNER CITY OF EAST CENTRAL EUROPE IN THE 21ST CENTURY. Ashgate, Farnham – Burlington 2011, 355 s.–

Publikace *Residential Change and Demographic Challenge* s podtitulem *The Inner City of East Central Europe in the 21st Century* je zdařilým dílem početného kolektivu odborníků působících v řadě německých, českých, polských a britských vědeckých institucí, které v letech 2006–2009 spojoval projekt podporovaný nadací Volkswagen Stiftung. Kolektiv osmnácti sociologů, urbáních geografů, etnologů a antropologů ze čtyř evropských zemí se podílel na vzniku této knihy zkoumající problematiku města a demografie ve vzájemné interakci. Badatele z České republiky zastupují geografové a etnologové Petr Klusáček, Jana Mair, Stanislav Martinát, Jana Pospíšilová, Zdeněk Uherek, Antonín Vaishar a Jana Zapletalová, jejich polské kolegy Adam Bierzyński, Maja Grabkowska, Iwona Saganová a Gregorz Węclawowicz, britské badatele Ray Hall a Philip E. Ogden a představitele

sociologie a geografie z Německa Katrin Grossmannová, Annegret Haaseová, Sigrun Kabischová, Annett Steinführerová a Andreas Maas.

Jednotlivé kapitoly publikace jsou pod taktovkou editorů Annegret Haaseové, Annett Steinführerové, Sigrun Kabischové, Katrin Grossmannové a Raye Halla poskládány do podoby detailní mozaiky metodologických východisek, teoretických konceptů a především analýzy empirických výzkumů proměn sídelních struktur v kontextu různých demografických ukazatelů. Autoři svou pozornost překvapivě zaměřují nikoli na hlavní města, ale spíše na tzv. města druhého řádu (*second-order cities*) s postsocialistickou minulostí z východní části střední Evropy. Empirická data byla nasbírána konkrétně v polských městech Gdaňsku a Lodži a v českých městech Brně a Ostravě. Hlavní díl pozornosti je věnován zejména jejich centrálně položeným městským částem (*the inner city*). Ostatně jen samotnému pojmu *the inner city* vyhrazují socioložka Sigrun Kabischová a geografka Iwona Saganová samostatnou kapitolu, kde upozorňují na fakt, že lze tento termín vnímat v rámci západoevropského a východo-středoevropského kontextu odlišně.

Autoři si v publikaci *Residential Change and Demographic Challenge* kladou otázku, zda a jak ovlivňují probíhající změny v demografickém chování lidí způsob, jakým lidé žijí, respektive podobu rezidenčních areálů a městské zástavby. Zohledňují se faktory jako velikost rodin, odkládání vstupu do manželství a založení rodiny, nárůst rozvodovosti, zvyšování počtu neúplných rodin s jedním rodičem nebo třeba prodlužující se délka lidského života. Jedním z klíčových dopadů těchto změn může být třeba nárůst počtu domácností a vyšší rozmanitost jejich